

Ludwik Grzebień
ORCID: 0000-0002-5623-3861
Akademia Ignatianum w Krakowie

Źródła do dziejów jezuickiego szkolnictwa w Krożach

*Fontes Collegi Crosnensis qui in Archivo Romano Societatis
Iesu asservantur, 1608–1700 [Kražių kolegijos Šaltiniai,
saugomi Jėzaus Draugijos Archyve Romoje. I dalis:
1608–1700]*, t. 1–2, red. Ž. Nedzinskaitė, D. Antanavičius,
Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.

Utrzymujące się od wielu lat zainteresowanie badaczy dziejów oświaty i kultury wpływem szkolnictwa jezuickiego na przestrzenie edukacyjne Rzeczypospolitej Obojga Narodów przyniosło już szereg interesujący efektów w postaci monografii, artykułów czy zbiorów materiałów dotyczących zarówno szerokich obszarów, jak i pojedynczych ośrodków. Jednym z takich ośrodków jest kolegium w Krożach, które w ostatnich latach wzbogaciło się m.in. o edycję tabulatury organowej (Budzinauskienė, Murauskaitė, Warszawa 2017) oraz dwutomowego katalogu biblioteki (Antanavičius, Vilnius 2017–2018).

Z tym większą radością i uznaniem należy powitać kolejną inicjatywę edytorską litewskiego środowiska naukowego w postaci nowej serii wydawniczej zatytułowanej *Monumenta Historiam et Acta Collegii Crosnensis spectantia* (Pomniki historii i dokumenty dotyczące Kolegium w Krożach). Jezuici rozpoczęli pracę w Krożach

SPI Vol. 22, 2019/4
ISSN 2450-5358
e-ISSN 2450-5366

(Kražiai) na Żmudzi na początku XVII w. otwierając stację misyjną (1608–1615), następnie rezydencję (1615–1618) a kończąc na dużym kolegium ze szkołami (1616–1773) z fundacji biskupa Melchiora Giedroycia i biskupa Mikołaja Paca oraz księcia Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła i hetmana Jan Karola Chodkiewicza. Szkoły otwarte w 1616 roku obejmowały najpierw klasy gramatyki, ale były systematycznie powiększane, aż do klasy retoryki około 1640 roku. Dla kleryków jezuickich prowadzono tu w niektórych okresach seminarium nauczycielskie, studia filozoficzne oraz studia teologii moralnej. W chwili kasaty zakonu w 1773 r. kolegium w Krożach prowadziło pełne szkoły średnie oraz kurs filozofii.

Pierwszy tom nowej serii jest zarazem pierwszą częścią wydawnictwa, którego celem jest szerokie udostępnienie badaczom materiałów źródłowych głównie rękopiśmiennych jezuickiej proveniencji dotyczących kolegium w Krożach a zachowanych i przechowywanych przede wszystkim w ARSI czyli centralnym Archiwum Rzymskim Towarzystwa Jezusowego (Nedzinskaitė, Antanavičius, Vilnius 2019). Część pierwsza wydawnictwa obejmuje wyłącznie dokumenty do roku 1700. Druk części drugiej zawierającej dokumenty z lat 1701–1773 przewidziany jest w roku następnym. Materiały źródłowe publikowane są w języku oryginału czyli głównie w języku łacińskim, stąd też wydawcy zaopatrzyli swoje dzieło w przedmowę i wprowadzenie w języku łacińskim i litewskim.

Zasadniczy korpus zbioru źródeł z lat 1608–1700 wydawcy poprzedzili dwoma wyodrębnionymi rozdziałami zawierającymi odpowiednio: wyciągi dotyczące misji na Żmudzi w rocznikach innych jezuickich kolegiów sprzed roku 1608 oraz wyciągi z historii kolegium oraz dokumentów przechowywanych w dziale *Fondo Gesuitico* Archiwum Rzymskiego Towarzystwa Jezusowego, których datacja pozostaje niepewna. W zbiorze głównym zastosowano układ chronologiczny. Dla każdego roku przydzielono dostępne typy i rodzaje zachowanych dokumentów: *Annuae litterae*, czyli rękopiśmienne roczniki zawierające informacje mające przede wszystkim walor pouczająco-budujący, promujące wzorcowe postawy i odnoszące się do zagadnień duszpasterskich; *Historiae Collegi* o charakterze głównie faktograficznym, zawierającym szczegóły z życia kolegium, kościoła, szkoły, konwiktu i bursy muzycznej; katalogi osobowe roczne (*Catalogi breves*) z podaniem nazwisk m.in. nauczycieli szkół publicznych, wykładowców

kursów przeznaczonych dla jezuitów (teologii moralnej), kierowników oraz uczestników (słuchaczy) seminariów nauczycielskich, opiekunów sodalicy mariańskiej (kongregacji studenckich). Zasygnalizowano również istniejące katalogi trzyletnie (*Catalogi triennales*) poprzez podanie imion i nazwisk jezuitów pracujących w danym roku w kolegium i szkołach z podaniem ich narodowości a dokładniej miejsca pochodzenia, pominięto natomiast podawane w tych katalogach krótkie życiorysy obejmujące pochodzenie, wykształcenie, bieg nauczania i piastowanych urzędów. Przyjęto taką zasadę zapewne z racji objętości tekstu, który zmuszałby do tworzenia kolejnych tomów wydawnictwa, tym bardziej, że katalogi te w dużym stopniu są powtórzeniem (choć często uzupełnionym) tych samych informacji. Opublikowano natomiast pełne teksty katalogów trzyletnich trzecich (*Catalogus tertius*), które opisują dość dokładnie sytuację materialną placówki (dochody i wydatki), w tym np. wydatki na bibliotekę.

Oprócz tych najważniejszych źródeł zachowanych w dziale *Lituania* publikacja obejmuje także materiały zawarte w innych działach ARSI: niektóre nekrologii zmarłych jezuitów, dokumenty fundacyjne kolegium, dokumenty majątkowe, czy ważne zachowane listy. Bardzo cenną informacją z punktu widzenia dziejów oświaty są zamieszczone w wydawnictwie nazwiska uczniów zaczerpnięte z zachowanych druków panegirycznych, a także rzadko spotykane wzmianki o liczbie uczniów. Niekiedy materiały pochodzące z ARSI uzupełniono o fragmenty opublikowane w innych wydawnictwach źródłowych np. (Błaszczyk, Warszawa 2009).

Opublikowane źródła uzupełniono rzeczowym aparatem krytycznym w przypisach. Wydawcy przygotowali również obszerny dodatek (*Appendices*) zawierające chronologiczne zestawienia: przełożonych zakonnych, składających śluby zakonne (dział ARSI *Germania*), zmarłych oraz usuniętych z zakonu. Ponadto na podstawie katalogów rocznych sporządzono wykaz wszystkich zakonników kolegium kroskiego w układzie chronologiczno-alfabetycznym uzupełniony o roczne daty urodzenia, wstąpienia do zakonu oraz śmierci lub opuszczenia zakonu. Wydawcy zdecydowali się nie ujednoclić w wykazie różnych form zapisu nazwiska tej samej osoby, pozostawiając je w takiej postaci w jakiej występuje w źródle. W tabelach zestawiono także informacje pozwalające na identyfikację oryginałów publikowanych materiałów źródłowych.

Ponieważ wszystkie źródła publikowane są w językach oryginału (tzn. łacińskim i polskim) tom uzupełniony został o streszczenia treści roczników (*Annuae* i *Historiae*) w języku litewskim opracowane przez L. Jovaiša, I. Katilienę i Ž. Nedzinskaitę. Dopełnieniem edycji jest słownik specjalistycznych terminów łacińskich występujących w dokumentach i objaśnionych w języku litewskim. Tom zamyka indeks osób, miejsc i pojęć oraz wybór ilustracji prezentujących oryginalny wygląd różnych typów dokumentów źródłowych zamieszczonych w wydawnictwie.

W sumie można mieć nadzieję, że to monumentalne wydawnictwo nie tylko ułatwi prowadzenie badań na dziejami kolegium i szkół w Krożach, ale także uczyni te badania łatwiejszymi i przyjemniejszymi.

Bibliografia

- Antanavičius D. (red.). (2017–2018). *Buvusios Kražių kolegijos 1803 metų knygu sąrašas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Błaszczak G. (opr.). (2009). *Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Księstwo Żmudzkie 1690 r.*, Warszawa: Wydawnictwo „Neriton”.
- Budzinauskienė L., Murauskaitė R. (red.). (2017). *Liber Organistarum Collegii Crosensis Societatis Jesu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa.
- Nedzinskaitė Ž., Antanavičius D. (red.). (2019). *Kražių kolegijos Šaltiniai, saugomi Jėzaus Draugijos Archyve Romoje. I dalis: 1608–1700*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

ADRES DO KOESPONDENCJI

Ludwik Grzebień SJ
 Akademia Ignatianum w Krakowie
 e-mail: lgrzebien@jezuici.pl